

SIMON ATTILA:^{*}

Nemzetállam-építés eszközei az első Csehszlovák Köztársaságban

Abstract

The Czech Republic between the two world wars is described by the Czech and Slovak historians as the most democratic state in Central-Europe. Some of the Hungarian historians still adopt this statement without doubts. Our paper analyzes this issue with criticism, showing the shortcomings of Czechoslovakian democracy. The most important of these shortcomings is that the Czechoslovakian democracy was not democratic towards the minorities, it was oppressing them.

Bevezetés

Az 1918 és 1938 közötti első csehszlovák Köztársaság időszakát három kisebb korszakra lehet osztani. A köztársaság megalakulását követő, az első parlamenti választásig tartó mintegy másfél évet a nemzeti diktatúra korszakaként értelmezzük. Ebben az időszakban a hatalom hol törvényi, hol erőszakos eszközökkel biztosította akarátát a köztársaság megalakulását elutasító németek és magyarok fölött: nacionalizálta a közigazgatást és az oktatást, birtokba vette a nyilvános teret.

Az 1920-as alkotmány elfogadása és az első parlamenti választások a parlamentáris demokrácia kezdetét jelentették. A masaryki demokrácia értékét azonban csökkentették azok kormányzati törekvések, amelyek a soknemzetiségű államot cseh-szlovák nemzetállammá kívánták változtatni. A csehszlovák nemzetállam-építés eszközei között fontos szerepet kaptak a gazdasági nacionalizmus eszközei, úgy mint a földbirtokreform is.

A nagy gazdasági válság Csehszlovákiában is kiélezte a társadalmi és egyben nemzeti-egységi ellentéteket, amire a kormányzat a demokratikus jogok beszűkítésével reagált. Így a köztársaság utolsó, 1933-tól kezdődő időszakát az autoritatív demokrácia időszakának is nevezhetjük.

A masaryki demokrácia jellemzői

A közép-európai köztudatban az első Csehszlovák Köztársaság képze a masaryki demokrácia fogalmával kapcsolódott össze. Ez a megszépítő kép nem csupán a cseh és szlovák szakirodalomban jelenik meg, de a magyar nyelvű historiográfia is hasonlóan minősítést kapcsol Csehszlovákia két világháború közötti történetéhez.

Mint minden általánosítás esetében így a masaryki demokrácia ideájában is van egy jó adagnyi igazság és egyben valótlanosság is. A korabeli viszonyok valós értékelését, illetve az egymással felelő érvek megfelelő súlyozását azonban ebben az esetben nem a magyar szakmának kellene elvégeznie, hanem inkább a cseh és szlovák kollégáknak.

A jelen tanulmány nem a masaryki demokrácia ideáját kívánja lerombolni, hiszen annak pozitívumaival magunk is tisztában vagyunk. Célunk inkább az, hogy felmutassuk, hogy a demokratikus intézményrendszer és játékszabályok mellett a korabeli csehszlovák politikának mindvégig része voltak olyan nemzetállami törekvések, amelyet ha nem is kérdőjelezték meg a politikai rendszer értékét, de mindenképpen jelezték annak gyengéit is.

^{*} Történész, PhD – Selye János Egyetem, Komárom.

Csehszlovákia történetében a köztársaság megalakulásától a Münchener döntésig, tartó húsz évet az első Köztársaság időszakának szokás nevezni. S bár a cseh és szlovák történetírás ezt a korszakot meglehetősen homogén időszakként ábrázolja, a mi véleményünk az, hogy az első köztársaságot a politikai intézményrendszer jellegét és működését, illetve a hatalomnak az állampolgárokhoz való viszonyát tekintve tulajdonképpen három nagy korszakra lehet osztani:

1. A köztársaság megalakulásától az alkotmányelfogadásáig (1920 tavaszáig) tartó időszak, amelyet a nemzeti diktatúra időszakának nevezünk.
2. Az alkotmány elfogadásától 1933-ig tartó időszak. Ez az időszak a nemzetileg elfogult demokrácia időszaka.
3. Az 1933-tól az 1938-ig tartó időszakra, amelyet az autoritativ demokrácia időszakának nevezhetünk.¹

A csehszlovák köztársaság jellegét, különösen az első másfél évét jelentős mértékben meghatározták azok a körülmények, amelyek közepette ez az állam létrejött. A neves cseh történész, Zdeněk Kárník Csehszlovákia megalakítása kapcsán négy egymással szembenálló és versengő nemzeti forogatókönyvet sorol fel: a cseh, a német, a szlovák és a magyar elképzeléseket, amelyek ugyan nem egyforma súllyal játszottak szerepet az új állam megkonstruálásában, ám amelyek olykor élesen szemben álltak egymással.²

A térség átrendezése, illetve azok a feltételrendszerek, amelyek közepette a csehszlovák állam megalakult egyértelműen a cseh törekvések győzelmét hozták, s így a csehszlovák állam jellegét is elsősorban a cseh politikai elit akarata határozta meg.³ Ez egyben azzal is járt, hogy a Csehszlovák Köztársaság az állam határain belül rekedt németek és magyarok akarata ellenére, illetve a szlovák politika autonómista vonalának igényeit figyelmen kívül hagyva alakult meg és formálódott ki. Jórészt ennek is köszönhető, hogy a filozófus-köztársasági elnök, Tomáš Garrigue Masaryk által megálmodott közép-európai Svájc víziója helyett,⁴ egy olyan nemzetállami ambíciókat tápláló Csehszlovák Köztársaság valósult meg, amely számos ellentmondást hordozott magában.

1918. október 28-át, illetve 30-át követően⁵ megkezdődhetett az új állam politikai és jogi alapjainak lerakása, amelyet a csehszlovák állam első törvénye által az állam legfőbb szervének nyilvánító Csehszlovák Nemzeti Bizottság (CSNB) vezényelt le. A hatalomátvételt levezénylő Csehszlovák Nemzeti Bizottság által rohammunkában megalkotott⁶ és 1918. november 13-án elfogott ideiglenes alkotmányt, amely törvényhozó hatalmat az egykamarás nemzetgyűlés kezébe helyezte, amely a cseh pártok által az 1911-es ausztriai választásokon szerzett mandátumszámok alapján kooptált képviselőkől állt, akikhez a szlovák klub kezdetben 40, majd később 54 fősre kibővített parlamenti képviselőcsoportja csatlakozott. A 270 fős nemzetgyűlés így tkp. a CSNB kibővített testületévé vált, miközben egyáltalán nem tükrözte a köztársaság politikai erőviszonyait és nemzetiségi összetételét, hiszen a németek és magyarok képviselői hiányoztak belőle,⁷ a s nem volt súlyának megfelelő számban képviselve a szlovák politika katolikus, autonómista szárnya sem. Mivel a nemzetgyűlésbe kizárólag csehek és szlovákok kaptak meghívót, már ekkor eldőlt, hogy az új állam alkotmányát a nemzeti kisebbségek képviselői nélkül fogják elfogadni. Ez ugyan előreláthatóan gyengítette az alkotmány erejét, ám Fred Hahn véleménye szerint logikus lépés volt, hiszen „*a már elkezdett forradalom megvalósításához, vagyis az alkotmány megalkotásához azokat meghívni, akik ellen irányul, képtelenség és elképzelhetetlen volt.*”⁸

Az új állam vezetésének legfontosabb feladatát az államszervezet kiépítése, s a prágai elképzeléseknek megfelelő államhatárok biztosítása jelentette. Mindezt rendkívül nehéz körülmények közepette, a kisebbségi lakosság egyértelmű elutasítása és a szomszédos országok ellenséges magatartása mellett kellett végrehajtania. A megfelelő államhatárok

elérése érdekében a csehszlovák vezetés a diplomácia és a nemzetközi propaganda eszközei mellett, az erőszakos eszközöktől sem riadt vissza,⁹ így – noha maximalista elképzeléseit nem tudta megvalósítani –, Csehszlovákia határai közé több mint 3 millió német és mintegy 1 millió magyar került.

A köztársaság vezetése az új állam alapjainak lerakását és belső viszonyainak konszolidálását a német, illetve magyar lakosság politikai, gazdasági és társadalmi pozícióinak jelentős meggyengítése árán vélte biztosíthatónak. Ennek is köszönhető, hogy a lakosság mintegy harmadát kitevő kisebbségek a köztársaság megalakulásától kezdődően szembe fordultak az államszervezet kiépítésével, amire a hatalom birtokosai a cseh-szlovák többség diktatúrájával válaszoltak, s így a köztársaság megalakulásától az alkotmány elfogadásáig, illetve az első parlamenti választásokig tartó időszakot joggal nevezhetjük a csehszlovák nemzeti diktatúra időszakának.¹⁰ A cseh-szlovák nemzeti diktatúra időszakában hozott intézkedések alapvető célja az volt, hogy a köztársaság alkotmányos útra való helyezése előtt olyan mélyreható változásokat idézzenek elő, amelyek a későbbi parlamentarizmus keretei között is visszafordíthatatlanná teszik a cseh-szlovák többség hatalmi fölényét.

A nemzeti (forradalmi) diktatúra időszaka az alkotmány és a köztársaság további alapvető törvényeinek elfogadása mellett az állami szféra (beleértve a hivatalokat, vasutakat, postaügyet) és az oktatás nacionalizálását és a „nyilvános tér” birtokbavételét: szobrok, emlékművek, utcai feliratok eltávolítását, lecserélését, a német és a magyar nyelv használatának olykor erőszakos visszaszorítását is magával hozta. A hatalom kisebbségellenes intézkedései különösen a Magyar Tanácsköztársaság idején váltak durvává, amikor Szlovákia egész területén statáriumot majd katonai diktatúrát vezettek be. Mindezt a kisebbségek nehezen megélhető sérelemként a többségi lakosság viszont a nemzeti forradalom jogos és igazolható elemeként érzékelte, ami az első köztársaság teljes időszakára nézve meghatározta a két félnek az államfordulat eseményeihez fűződő viszonyát.

Az, hogy a nemzeti diktatúra időszakában sikerült megteremteni a csehszlovák többség gazdasági és politikai hatalmának törvényi háttérét, valamint az, hogy 1919 folyamán végérvényesnek tűnő döntések születtek a csehszlovák állam határaitól, lehetővé tette, hogy a köztársaság dezintegrációjának veszélye nélkül hozzákezdjenek a parlamenti demokrácia kiépítéséhez. Ennek alapkövét az alkotmány 1920 tavaszán történő elfogadása jelentette, amelynek köszönhetően ezt a korszakot a többpártrendszer, a demokratikus szabadságjogok érvényesülése, a kisebbségi jogok és a kisebbségek legális politikai érdekképviseletének biztosítása jellemezte.

Az alkotmány nyugati mintájú parlamenti demokráciaként határozta meg Csehszlovákiát. Következétesen elválasztotta egymástól a hatalmi ágakat, általános és titkos választójogot vezetett be, biztosította az alapvető polgári és szabadságjogokat. Emellett azonban – legalább is a preambulumban – nemzetállamként határozta meg Csehszlovákiát. Az alkotmány hatodik fejezete, amely a „*Nemzeti, vallásfelekezeti és faji kisebbségek védelme*” címet viselte, s „csaknem teljes egészében megismételte a csehszlovák kormány által 1910. szeptember 10-én Saint-germain-en-Laye-ben aláírt nemzetközi kisebbségvédelmi szerződés 7. cikkelyének rendelkezéseit: deklarálta a köztársaság valamennyi állampolgára jogi és törvény előtti, valamint faji, nyelvi és vallási egyenlőségét.”¹¹

A kisebbségi kérdés európai viszonylatban is nagyvonalú törvényi rendezésének a gyakorlati életbe való átültetése, illetve a demokratikus játékszabályok érvényesülése előtt azonban korlátokat szabott a – Szarka László szavait használva – „mozaikország belső kohéziójának hiányából”¹² fakadó többségi félelem. Ez a félelem elsősorban a három millió szudétanémet vélt vagy valós elszakadási törekvéseiből fakadt, s Prága nemzetiségekkel szembeni magatartása is elsősorban a német kérdés szükségéhez igazodott.

Ezeknek a nemzetállami álmoknak volt a foglya a szlovákok autonómia iránti törekvése is, hiszen ha ők megkapták volna ezt, akkor a németektől sem lehetett volna megtagadni. A Szlovákiában élő magyarok igényei és törekvései viszont Prágából nézve csak harmadrangú problémaként jelentkeztek.

A csehszlovák demokrácia kettős arca a mindennapi élet számos terén megmutatkozott. Biztosítva volt ugyan az ideológiai illetve a nemzeti alapon szerveződő politikai pártok szabad működése, ám tevékenységük számos korlátba ütközött, s a rendőrség folyamatos megfigyelésének volt kitéve. A kommunista párt vagy a magyar pártok tevékenységét cseh hivatalnokok által is fenntartott osztrák bürokráciától örökölt alapossággal ellenőrizték, s készítettek róla szinte heti rendszerességgel hosszú jelentéseket.

Bár az a kritika, amely a CSKP részéről a kormányzatot illette olykor kétségkívül meghaladta a jó ízlés határát, de az a kemény rendőri fellépés, amely a gazdasági válság idején a hatalom iránti intézkedéseket jellemezte európai mércével is kivételesnek számított. A marxista történetírás mintegy 50 rendőrsortüzet tárt fel (több tucat halálos áldozattal), ezekről azonban, mivel nem férnek bele a csehszlovák demokráciáról kialakított képbe, ma leginkább hallgat a szakma.

Mint már jeleztük a masaryki demokrácia talán legerőteljesebb korlátját Prága nemzetállami törekvései jelentették. Ezek a törekvések egyaránt sérelmesnek bizonyultak az országban élő németek, magyarok, lengyelek és más nemzetiségek, illetve a látszólag az uralkodó nemzet pozíciójában lévő, de önálló nemzeti létében el nem ismert szlovákok számára is.¹³ A csehek többsége ugyanis Csehszlovákia megalakulását csupán mint a korábbi cseh államiság megnagyobbított keretek közötti újateremtéseként értelmezte. A szlovákokkal szembeni cseh felsőbbrendűség érzése pedig egyfajta civilizációs küldetéstudatban csapódott le, amely szerint a magasabb kultúrával rendelkező csehek segítenek a szlovákok felemelésében, ami hosszú távon a szlovákoknak a csehekhez való asszimilációját is eredményezi. Beneš és Masaryk (noha ez utóbbi szlovák gyökerekkel is rendelkezett) életük égéig nem fogadták el a szlovák nemzet önállóságának tényét, s ragaszkodtak az első köztársaság hivatalos állameszméjéhez, a csehszlovákizmushoz.

A Prága központú, mindennemű decentralizálást elutasító politikai modell valódi vesztesei azonban a nemzetiségek voltak. S bár a csehszlovák nemzetállami eszközök a romániai, illetve délszláv állam módszereihez képest mérsékelteknek tunkent, eszköztáruk a törvényi tiltástól a gazdasági protekcionalizmusig meglehetősen sokszínű volt.

A csehszlovák nemzetállami törekvések egyik fontos célja a versailles-i határok utólagos legitimációja volt. Az osztrák–német határszélen élő mintegy 3 millió német, illetve a Pozsonytól Beregszászig húzódó térségben lakó mintegy 1 millió magyar Prága számára nem csupán a határmenti területek elszakadásának állandóan fenyegető rémét jelentette, de az államhatárok sebezhetőségét is. Ennek a félelemnek a fényében érthetők meg azok az intézkedések és hatalmi praktikák, amelyek ezen területek etnikai viszonyainak megváltoztatását szolgálták. Ennek eszközei a helyi közigazgatás elszlávosításától a földbirtokok nacionalizálásáig bezárólag húzódtak. Ez utóbbi kapcsán érdemes megállni a nemzetépítés gazdasági eszközeinél, amelyet az ipari üzemek és bankok kötelező nosztrifikációja és a különböző protekcionista intézkedések mellett elsősorban az 1920-ban megkezdett földbirtokreform képviselt.¹⁴

A földbirtokreform esetében olyan célkitűzésről volt szó, amelyben a szó etnikai értelmében vett csehszlovák társadalom döntő többsége egyet tudott érteni, s amely mögé az összes politikai erő felsorakozott. Ezt az egyetértést jelentős mértékben megkönnyítette az, hogy a földbirtoktulajdon nagy részét a kezében tartó arisztokráciát sem a cseh, sem pedig a szlovák közgondolkodás nem tartotta a nemzet testéhez tartozónak. Így a szociális kérdés összekapcsolódott a nemzeti célkitűzésekkel, hatalom számára pedig egyenesen jól jött,

hogy az orosz forradalom eseményeinek hatására radikalizálódott tömegek indulatait, csehszlovák propaganda által a „nemzetidegen arisztokrácia” ellen lehet fordítani.¹⁵

Hogy a csehszlovák politika milyen jelentőséget tulajdonított ennek a kérdésnek, jól mutatja, hogy a közös nemzeti célok érdekében ezek a törvények még a Csehszlovák Köztársaság egyik alapelvét, a magántulajdon szentségét is megkerülték. Ennek a radikalizmusnak az okait azonban már a kortárs Ferdinánd Peroutka is sokkal inkább nemzeti, mint gazdasági-szociális motívumokra vezette vissza, így a földreform nem feltétlenül a fennálló gazdasági és szociális problémák orvoslását, hanem egyfajta nemzeti revánsot szolgált a német és magyar birtokosokkal szemben. Ezt a szándékot a korabeli politika nem is nagyon titkolta, miközben egyfajta nemzeti revánsként értelmezte: a cseh retorika a fehérhegyi csata utáni vélt vagy valós cseh sérelmek szatiszfakciójaként adta el, míg a szlovák politika leginkább a magyar urak által hegyekbe szorított és a termőföldtől megfosztott szlovák parasztság kárpótlását hangsúlyozta.

A földreform végrehajtásának részleteinél a jelen dolgozatban nem kívánunk leragadni, a nemzetállami szempontok érvényesülését azonban már önmagában kitűnően illusztrálják a reform eredménye, hiszen még a többségében (olykor 90%-an) magyarok által lakott járásokban is csupán a reform során kiutalt földek 19,02%-a került magyar tulajdonosok kezébe.¹⁶ A fölbirtokreform nemzeti irányultságát a reform keretén belül végrehajtott telepítések is kitűnően alátámasztják. A Dél-Szlovákia magyarok által lakott régióiban felosztott nagybirtokokat ugyanis nem a helyi lakosság, hanem részben az oda telepített szlovák és morva telepések kapták meg. A magyar határ mentén a reform során letelepített mintegy 3 300 szláv család (a korabeli családnagyságot figyelembe véve közel 20 000 személy) a térség etnikai struktúrájának fellazítása mellett, a helyi gazdasági hatalomnak az átruházását és a határvédelem szempontjából megbízható lakosság letelepítését is szolgálta.

Kézzelfoghatóan jelennek meg a nemzetállami célkitűzések azokban a törvényekben, rendeletekben és leginkább kormányzati gyakorlatban, amelyek a nemzeti szimbólumok használatát, a nemzeti ünnepek megtartását szabályozták. A kisebbségek nemzeti szimbólumainak a használata az első köztársaság teljes időszaka alatt tilos volt. Ez egyaránt vonatkozott a nemzeti lobogóra, a nemzetiszínű kokárdákra, illetve a himnusz éneklésének a tilalmára is, amelyet a hatóságok kemény ellenintézkedésekkel tartattak be. Hasonlóan intoleráns gyakorlat érvényesült a magyar nemzeti ünnepekkel szemben is. Míg ugyanis Masaryk köztársasági elnök születésnapja országos szintű eseménynek számított, amelyről minden iskolában és településen – személyi kultusz-szagú – ünnepséggel volt kötelező megemlékezni, addig a március 15-ét, vagy az augusztus 20-át tilos volt megünnepelni. Szlovákia tejhatalmú minisztere már 1919-ben rendeletben tiltotta meg Szent István napjának a megünnepelését, egy másik rendelet pedig azt mondta ki, hogy Szent István napját szeptember 2-án kell megünnepelni. A papokat igyekeztek rákényszeríteni, hogy augusztus huszadikán lehetőleg ne tartsanak misét, illetve ha arra sort kerítenek, akkor teljesen köznapin módon tartsák meg. Az ünnepi mise megtartását államellenes tevékenységként értékelték, az augusztus 20-án ünneplőbe öltöző, illetve a munkát félretevő személyekről pedig nyilvántartást vezettek. Augusztus 20-án megszigorították a Magyarországra való határátelérést is, s csak a legsürgősebb esetekben engedték át a szlovákiai magyarokat az államhatáron.

A nemzetállami szándékok azonban nem csupán a központi kormányzati törekvésekben voltak jól észlelhetők, hanem a közigazgatás alsóbb szintjein is. Ezt elősegítette az önkormányzatiságnak a Monarchia időszakához képest való erőteljes leépítése, illetve területi közigazgatási határoknak a kisebbségek számára hátrányos átrajzolása is. A megyék, illetve a járások élére a központi hatalom által kinevezet vezetőik jelentős hatáskörüket rend-

szerepen felhasználták az államalkotó cseh és szlovák népesség illetve ezek pártjainak, társadalmi-kulturális szervezeteinek előnybe hozására.¹⁷

A gazdasági válság következtében beállt szociális problémák Csehszlovákiában is fel-erősítették a társadalmi-politikai feszültségeket. Előretörték a szélsőségek, amelyeket leg-inkább a bolsevizálódáson épp átesett Csehszlovákia Kommunista Pártja és az egyre in-
kább a náci ideológia örvényébe kerülő szélsőséges német párt s DNSAP képviselt. A kormányzat a szociális és nemzetiségi problémák lényegi kezelése helyett a hatalom represszív eszközeinek megerősítését választotta, s 1932–33-ban számos a demokráciát korlátozó változást vezetett be: a kormány elfogadtatta a parlamenttel a felhatalmazási törvényt, amely lehetővé tette, hogy törvényi erejű rendeleteket adjon ki, szigorította a cenzúrát, megszigorította az államvédelmi törvényt, s törvényt fogadtak el a pártok felosz-
latásának lehetőségéről is. Mivel a kormány és a köztársasági elnök jogkör kibővültek, így az első köztársaság utolsó fél évtizedét joggal nevezhetjük az autoritatív demokrácia idő-
szakának.

Végezetül hangsúlyozni szeretnénk, hogy a fentebb felhozott példák által nem kívántuk kétségbe vonni a csehszlovák demokrácia meglétét, csupán árnyalni akartuk az arról kiala-
kult képet. Azt a sokszor elismételt érvet sem kívánjuk megcáfolni, miszerint a Csehszlo-
vákiában élő nemzetiségek jobb helyzetben voltak, mint a romániai, jugoszláviai vagy magyarországi kortársaik. Mindezek ellenére azonban a jelen dolgozatban említett nemzet-
állami kormányzati törekvések mégis olyan elidegenítően hatottak a Csehszlovákiában élő nemzetiségekre, köztük a magyarokra, hogy azok a viszonylagos gazdasági jólét, és de-
mokratikus közélet ellenére sem tudták az első köztársaságot valódi hazájuknak elfogadni.

Jegyzetek

¹ A korszak illetően való felosztása – noha nem standard eleme a cseh és szlovák történetírásnak –, mégsem példa nélküli. A nemzeti diktatúra terminus technikust Zdeněk Kárník használja, aki for-
radalmi nemzeti diktatúráról beszél. Szintén ő használja az autoritatív demokrácia kifejezést is.
Vö. Kárník, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929). Praha, 2003.

² Uo. 76–77. old.

³ A csehszlovák állam határainak megszületéséről lásd *Gulyás László* (2008): *Edvard Beneš. Kö-
zép-Európa koncepciók és a valóság*. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő–Gödöllő. 144–177. old.

⁴ A köztársaság megalakulása előtt a cseh politika gyakran hivatkozott a svájci kantonális rendszer-
re, mint követendő példára.

⁵ A Csehszlovák Nemzeti Bizottságnak a csehszlovák állam megalakulásáról szóló október 28-i
prágai bejelentését két nappal később a Szlovák Nemzeti Tanács deklarációja egészítette ki,
amelyben a szlovák politikai reprezentáció a csehekkel való közös állam mellett tette le voksát.

⁶ A CSNB nem rendelkezett előzetesen kidolgozott alkotmánytervezettel, mivel az események ilyen
gyors alakulásával senki nem számolt.

⁷ Miközben a magyar lakosság képviselőinek részvétele még csak szóba sem került, a németek
esetében a cseh szakirodalom arra hivatkozik, hogy azok maguk utasították el az együttműködést.
Magunk ezt az érvet nem tartjuk meggyőzőnek, hiszen noha 1918 őszén és 19 elején a német la-
kosság még tényleg nem fogadta el Csehszlovákia realitását, a Saint Germain-i béke aláírását kö-
vetően a hatalom jóakarata mellett már lehetőség lett volna képviselőiknek a nemzetgyűlésbe va-
lő kooptálására.

⁸ *Hahn, Fred* (1994): *Bylo Československo 1918–1938 národní nebo národnostní stát? Střední
Evropa*, (10.) 42. sz. 30. old.

⁹ Lásd például a csehszlovák hadsereg támadását a magyar tanácsköztársaság ellen, amelynek való-
di célját korántsem a bolsevizmus elleni harc, hanem a cseh hadvezetés által kijelölt ún. második
demarkációs vonal elérése képezte. Ez a katonai szempontokból Csehszlovákia számára előnyö-

sebb, a Mátra és a Bükk gerincén, esetleg annak déli lejtőin húzódó csehszlovák–magyar államhatárt jelentett volna.

- ¹⁰ A csehszlovák állam első másfél évének nemzeti diktatúráként való minősítése Zdének Kárnik nyomán egyre inkább meghonosodik a cseh szakirodalomban, noha maga Kárnik is azon a véleményen van, hogy a nemzeti kisebbségekre kényszerített diktatórikus modell nem befolyásolta a demokrácia kiteljesedését. Magunk ezzel a véleménnyel nem tudunk azonosulni. Vö. Kárnik, Zdének: Volby na jaře 1920. Československo na ceste od národně rovoluční diktatúry k parlamentní demokracii. In: Acta contemporanea. K pětásetdesátinám Viléma Prečana. Praha, 1998. 95–131. old.
- ¹¹ *Popély Gyula* (1995): Ellenszélben. A felvidéki magyar kisebbség első évei a Csehszlovák Köztársaságban (1918–1925). Pozsony, Kalligram, 63. old.
- ¹² *Szarka László*: A (cseh)szlovákiai magyarság nyolc évtizede 1918–1998. Történeti vázlat. In: A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998. I. Budapest, 1998. 20. old.
- ¹³ A csehszlovák állam belső problémáira lásd *Gulyás László* (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt., Budapest. 68–80. old.
- ¹⁴ A csehszlovák földbirtokreform és főképp a telepítések háttéréről és eredményeiről lásd Simon Attila: telepések és telepésfalvak Dél-Szlovákiában a két világháború között. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2008.
- ¹⁵ Nyilvánvalóan nem véletlen, hogy a földreformmal is gyakran kapcsolatba hozott fehérhegyi csata emlékére 1918. november 3-án megrendezett nagygyűlést követően került sor az első nyílt nacionalista megmozdulásra Csehszlovákiában. A szónokok által feltüzelt tömeg ledöntötte a prágai óváros téren álló Szűz Mária-oszlopot, amelyet a régi rendszer jelképének tekintettek. Vö: *Peroutka, Ferdinand* (2003): Budoványi státu I–II. Praha, Academia, 2003 [1921]. 117–118. old.
- ¹⁶ MOL, Békeelőkészítő osztály, 39. doboz, XIX-J-1-a-IV-50, A felvidéki területeken az 1938 évi bécsi döntést megelőzően végrehajtott csehszlovák földreform
- ¹⁷ Jó példákat találni erre a protekcionista magatartásra Kassa megye ispánjainak tevékenységében. Vö. *Dulovič, Erik* (2005): Realizácia štátnej politiky županov Košickej župy v rokoch 1923–1928. Historický časopis, [http://databazy.dejiny.sk/cgi-bin-kl/klsearch.cgi/?IsisScript=kl.xis&type=h&from=1&pocet=10&db=kl1&lang=sk&format=standard&to=10&exp1=](http://databazy.dejiny.sk/cgi-bin-kl/klsearch.cgi/?IsisScript=kl.xis&type=h&from=1&pocet=10&db=kl1&lang=sk&format=standard&to=10&exp1=http://databazy.dejiny.sk/cgi-bin-kl/klsearch.cgi/?IsisScript=kl.xis&type=h&from=1&pocet=10&db=kl1&lang=sk&format=standard&to=10&exp1=53)53, 2005. é. 4, 659–695. old.